

บทที่ 5

ปัญหาของราษฎร

ปัญหาของราษฎรที่ค้นพบจากการเสด็จประพาสต้น การสังเคราะห์ปัญหาในเรื่องนี้ เน้นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขอบข่ายของการวิจัย และกลุ่มคน 3 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยง ม้ง และคนไทยบนพื้นที่สูง แต่ก็ขยายไปสู่บริบทของพื้นที่ บุคคล หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องแยกจากกันไม่ได้ การอธิบายปัญหาแยกออกได้

1. การเมืองและความมั่นคง

- 1.1 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
- 1.2 การปลุกผี การค้าผี และการเสพผี

2. เศรษฐกิจ

- 2.1 การผลิตแบบยังชีพ
- 2.2 การคมนาคม
- 2.3 การตลาด

3. สังคม

- 3.1 สุขภาพ อนามัย
- 3.2 การศึกษา

4. สิ่งแวดล้อม

- 4.1 ดิน
- 4.2 น้ำ
- 4.3 ป่า
- 4.4 ภูมิทัศน์ในหมู่บ้าน

1. การเมืองและความมั่นคง

- 1.1 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

แนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้เกิดขึ้นในประเทศไทยก่อนพ.ศ. 2475 ต่อมาได้มีการประกาศจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ไทยในพ.ศ. 2805 และในปีพ.ศ. 2495 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) การเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ ได้เริ่มต้นจากเมือง ออกสู่ชนบท พื้นที่ชนบท ยากจน ก้นดาร์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนบนเขตชายแดนของประเทศไทย ในปีพ.ศ. 2506 ได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธ จนกระทั่งวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 “วันเสียงปืนแตก” กองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ปะทะกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเป็นครั้งแรก ที่หมู่บ้านนาบัว จังหวัดสกลนคร ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ถือว่าเป็นวันเริ่มต้นของสงครามประชาชน (ทรงศักดิ์ ภูเก้าแก้ว, 2555)

สำหรับในภาคเหนือ พ.ศ. 2497 ได้เริ่มสถานการณ์ก่อการร้ายในจังหวัดเชียงราย พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ส่งผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่งเข้ามาหาแนวร่วม ชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา และจังหวัดน่าน เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อขยายไป

ยังจังหวัดอื่น ๆ กองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ต่อสู้ด้วยอาวุธกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเป็นครั้งแรก ที่บ้านน้ำป่าน ตำบลนาไร่หลวง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2510 ต่อจากนั้นได้มีการปะทะอย่างต่อเนื่อง (“รอยพระบาทพ่อ” เพื่อสันติสุขของปวงประชา, 2016)

กองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งในภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดการปะทะระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลและกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมากกว่าเดิม ประกอบกับแนวร่วมทางการเมืองในเมืองได้เพิ่มขึ้น และมีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างเปิดเผยมากขึ้นกว่าเดิม หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หรือ วันมหาวิปโยค ซึ่งนักศึกษาและประชาชนมากกว่า 500,000 คน ทั่วประเทศ ได้รวมตัวกันเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากรัฐบาลเผด็จการจอมพลถนอม กิตติขจร มีผู้เสียชีวิต 77 คน บาดเจ็บ 857 คน และสูญหายอีกจำนวนมาก (เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, ม.ป.ป.) การต่อสู้ทางการเมืองครั้งนั้น นิสิต นักศึกษา ประชาชน มีชัยชนะ รัฐบาลเผด็จการทหาร ซึ่งต่อเนื่องติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ต้องสิ้นสุดลงในระยะสั้น ๆ ระหว่างพ.ศ. 2516-2519 ในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากเกิดแนวร่วมในเมือง นิสิต นักศึกษา ประชาชนส่วนหนึ่งก็เริ่มเข้าป่า ไปร่วมขบวนการกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ในขณะที่ภาคในป่ามีกำลังมากขึ้น ภาคในเมืองก็เกิดแนวร่วม และการเคลื่อนไหวในการปลุกระดมให้ข้อเท็จจริงในความล้มเหลวของระบบการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ เกิดการขัดแย้งในภาคเมืองอย่างเห็นได้ชัด ระหว่างฝ่ายนิสิต นักศึกษา และประชาชน ผู้รักความเป็นธรรม ศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย เกลียดเผด็จการทหาร หรือเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ เรียกว่าฝ่ายซ้าย อีกฝ่ายหนึ่งคือ ฝ่ายขวา ได้แก่ กลุ่มที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ กลุ่มอำนาจเก่า กลุ่มนายทุน นักธุรกิจ และกลุ่มทหารฝ่ายขวา ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล ที่จะต้องปราบปรามคอมมิวนิสต์ตามกฎหมาย กลุ่มฝ่ายขวาที่มีบทบาทต่อต้านกับขบวนการนิสิต นักศึกษา และประชาชนมากที่สุดคือ กลุ่มนวพล กลุ่มกระทิงแดง และกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มดังกล่าวแล้วได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

ความขัดแย้งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ในที่สุด เข้าตรุษของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กลุ่มกระทิงแดง ตำรวจนอกเครื่องแบบ กลุ่มนวพล ได้ชุมนุมที่สนามหลวง และปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเวลา 7 นาฬิกา กลุ่มทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ลูกเสือชาวบ้าน กระทิงแดง และกลุ่มอันธพาล ได้ใช้รถบัสพุ่งชนประตูมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมยิงกระสุนเข้าใส่นักศึกษา ทำให้นักศึกษา ประชาชนในธรรมศาสตร์วิ่งหนีกระสุนกระจัดกระจาย บางคนถูกทำร้ายบาดเจ็บ และนำไปแขวนคอ กลุ่มผู้บุกรุกได้ลากศพนักศึกษาออกมาเผากลางถนนราชดำเนิน เวลา 11.00 น. จึงสามารถยึดครองพื้นที่ได้ และนักศึกษา ประชาชนถูกจับเฉพาะแกนนำ 18 คน และผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 41 ราย (เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519, ม.ป.ป.) เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้รับทราบด้วยตนเอง จากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หนังสือพิมพ์ได้เผยแพร่ภาพต่าง ๆ อย่างละเอียด ทั้งรูปแขวนคอศพ การเผาศพด้วยยางรถยนต์ การทำร้ายนักศึกษา ประชาชน ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อย่างไรก็ตามในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หนังสือพิมพ์ที่แพร่ภาพก็ถูกสั่งปิด

รัฐบาลสมัยนายธานินทร์ (กรียวิเชียร 8 ตุลาคม พ.ศ. 2519-20 ตุลาคม พ.ศ. 2520) ได้ใช้นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ในเมืองอย่างหนัก ประชาชนผู้รักความเป็นธรรม ถูกฝ่ายบ้านเมืองกล่าวหาว่า เป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต้องถูกจับกุม คุมขัง กระบวนการสังหารผู้นำสหพันธ์ชาวลี ชวนา ก็เกิดขึ้นมากในสมัยนั้น

การจับกุม คุมขัง หรือสังหารผู้ถูกสงสัยดังกล่าวแล้ว ทำให้นิสิต นักศึกษา อาจารย์ ปัญญาชนของประเทศ ต้องหลบหนีไปต่างประเทศ หรือหลบหนีเข้าป่าเพื่อความปลอดภัยของตนเอง ไปสมทบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพิ่มจำนวนมากขึ้น นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (วิทยาลัยครูเชียงใหม่) ที่คุ้นเคยกับผู้วิจัยมากกว่า 10 คน หลบหนีเข้าป่า อยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย บางคนอยู่ในเขตภาคเหนือ แต่บางคนเติลิดไปไกลถึงภาคใต้ อำเภอคีรีวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่วาง อำเภอสะเมิง อำเภอแม่ออน อำเภอฝาง หรืออำเภอต่าง ๆ ในเขตป่า และภูเขา จึงมีกองกำลังติดอาวุธ และนักศึกษาหลบซ่อนอยู่ในป่ารวมทั้งจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ

ชาวบ้านหลายคนเล่าให้ฟังว่า มีนักศึกษาหลบซ่อนอยู่ในป่า และออกมาซื้อสิ่งของอุปโภคบริโภคในหมู่บ้าน นักศึกษากับชาวบ้านเป็นมิตรกันดี ดังตัวอย่างกรณีของชาวบ้านห้วยตอง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เล่าว่า

“นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลบหนีอยู่ในป่าใกล้หมู่บ้าน วันหนึ่งผมถอดเสื้อทำสวน และพ่นยาฆ่าแมลงที่มารบกวนพืชผัก นักศึกษาได้แนะนำให้ผมสวมเสื้อ และมีผ้าปิดจมูกในขณะพ่นยา” (ปูลุ บุญลือ. สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

สำหรับบ้านโป่งสมิ ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านอาวสุ ก็ให้สัมภาษณ์ว่า

“นักศึกษาที่หลบหนีเข้าป่า เข้ามาในหมู่บ้าน มาซื้อเสบียงอาหาร นักศึกษาเป็นมิตรกับชาวบ้าน” (พ่อดู่ ปากอวาทิ. สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2544)

จากการที่ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติงานนิเทศนักศึกษาฝึกสอนวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ในเขตอำเภอสันกำแพง และแม่ออนได้พูดคุยกับชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการระหว่างพ.ศ. 2517-2520 ชาวบ้านสรุปว่าในเขตอำเภอสันกำแพง อำเภอแม่ออน อำเภอดอยสะเก็ด ก็มีนักศึกษาหลบหนีเข้าป่ามาร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเช่นเดียวกัน จังหวัดเชียงใหม่ในเขตอำเภอรอบนอกติดกับเขตป่าและภูเขา จึงเป็นพื้นที่สีแดง

กล่าวโดยสรุป หลังจากเกิดเหตุการณ์มหาวิปโยค วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเมืองก็มีมากขึ้น นักศึกษา ประชาชน บางคนเป็นแนวร่วม หรือหลบหนีเข้าป่า แต่หลังจากเกิดขบวนการ “ขวา พิชิต ซ้าย” วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ก็ทำให้นักศึกษา ประชาชนที่รักความเป็นธรรม ตลอดทั้งเป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตามข้อกล่าวหาของรัฐบาล รวมทั้งนักศึกษา ประชาชนที่เลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง ก็หลบหนีเข้าป่าเพื่อป้องกันการถูกจับกุม และเพื่อความปลอดภัยของตนเอง เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้กองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีกำลังเพิ่มขึ้นกว่าเดิมในระหว่างพ.ศ. 2519-2524

ในปีพ.ศ. 2523 รัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบาย 66/23 มีสาระสำคัญให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันเพื่อพัฒนาชาติไทย ไม่เอาผิดทางกฎหมายกับคนไทยที่เข้าป่าจับอาวุธต่อสู้กับรัฐ มีโครงการแจกที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านที่ออกมามอบตัว (ทรงศักดิ์ ภูเก้าแก้ว, 2555)

ปัญหาเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อาจไม่กระทบต่อชาวบ้านในเขตป่าและภูเขาโดยตรง แต่กระทบต่อความรู้สึกของประชาชนเกี่ยวกับความหวาดกลัว ในการประกอบอาชีพ การเดินทาง ความมั่นคง ความปลอดภัยของตนเองและประเทศชาติ รัฐบาลต้องสิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดิน และกำลังคนในการปราบปราม แต่ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย สาเหตุหนึ่งก็เกิดจากนโยบายรัฐบาล ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจน ความยุติธรรม ความเสมอภาค และการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

ดังนั้นปัญหาเรื่อง ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ อาจไม่กระทบต่อความเดือดร้อนต่อประชาชนในพื้นที่มากนัก และก็มีผลต่อประชาชนในทางอ้อม คือรัฐบาลต้องใช้งบประมาณในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ และสูญเสียกำลังคน แทนที่จะได้นำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน จึงสรุปได้ว่า ปัญหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ก็กระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนความทุกข์ยากของชาวบ้าน ถึงแม้ว่านักศึกษาและกองกำลังติดอาวุธ ไม่ทำอันตราย และต้องการใช้ชาวบ้านเป็นแนวร่วม

1.2 การปลูกฝิ่น และสูบฝิ่น

สนธิสัญญาเบาว์ริง ที่ไทยทำสนธิสัญญากับรัฐบาลอังกฤษในพ.ศ. 2398 ทำให้ประเทศไทยต้องยกเลิกระบบการค้าแบบผ่านกรมพระคลังสินค้า หรือการค้าแบบผูกขาด ชื่อขายสินค้าของหลวง (Royal Monopoly) มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดระบบทุนนิยม (Capitalism) และการค้าเสรีในเมืองไทย รวมทั้งการค้าฝิ่น และการสูบฝิ่น จึงทำให้ชาวจีนในเมืองไทย และคนไทยสูบฝิ่น ติดฝิ่น อย่างต่อเนื่องตั้งแต่นั้นมา อย่างไรก็ตาม การบริโภคฝิ่น การค้าฝิ่น เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่รัฐบาลไทยมีสิทธิในการควบคุมและเก็บภาษีฝิ่น การมีเสรีภาพในเรื่องการค้าฝิ่นน้อยกว่าหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง

เมื่อฝิ่นเป็นภัยต่อสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติ ได้ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 ห้ามมิให้เสพฝิ่น ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2502 และให้ยุบเลิกร้านจำหน่ายฝิ่นให้หมดสิ้นภายในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2502 (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2559)

การปราบปรามฝิ่นดังกล่าว ทำให้จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตฝิ่น และปลูกฝิ่นแห่งหนึ่งของภาคเหนือ ได้จัดการเผาฝิ่น และอุปกรณ์การสูบฝิ่นที่ประตู่ท่าแพในพ.ศ. 2502 (มุสลิมเชียงใหม่, 2554) ถึงแม้ว่ารัฐบาลได้ประกาศ คณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 เกี่ยวกับห้ามปลูกฝิ่น ค้าขายฝิ่น และสูบฝิ่น แต่ในพื้นที่ห่างไกลจากเมือง ในเขตป่าและภูเขา การปลูกฝิ่น ค้าขายฝิ่น ยังมีการลักลอบกระทำกันอย่างเปิดเผย ผู้บริหารระดับท้องถิ่น ระดับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตลอดจนข้าราชการระดับสูงในภูมิภาค สามารถรับทราบ รู้ และเข้าใจปัญหาเรื่องฝิ่น แต่ไม่สามารถแก้ไขได้

ประชาชนชาวเขาสูบฝิ่น ติดฝิ่น กันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชาย ซึ่งเป็นกำลังการผลิตที่สำคัญของครอบครัว

ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงหลายคน ในเขตหมู่บ้านลุ่มน้ำวาง ลุ่มน้ำแจ่ม จังหวัด เชียงใหม่ ได้เล่าเรื่องราวการปลูกฝิ่น และสูบฝิ่นให้ผู้วิจัยระหว่าง พ.ศ. 2535-2537 ยกตัวอย่างการ บอกเล่าของ นายท่อดู ปากกาวาที่ ชาวบ้านโป่งสมิ ผู้ซึ่งเคยปลูกฝิ่น กล่าวว่า

“ในป่าเขตห้วยโป่งสมิ พวกเราปลูกฝิ่นขาย และทำยา เราปลูกฝิ่นในไร่ข้าว กะเหรี่ยงหลายคนในหมู่บ้านโป่งสมิ ติดฝิ่น รวมทั้งผมด้วย ที่สูบฝิ่นร่วมกับเพื่อน ๆ หลายคน (ท่อดู ปากกาวาที่, สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์ 2544)

“พี่น้องม้ง ปลูกฝิ่นขาย พวกเราชาวกะเหรี่ยงไปรับจ้างม้งปลูกฝิ่น ระยะแรกได้ ค่าแรงเป็นเงิน ต่อมาจ้างจ่ายค่าแรงเป็น ฝิ่น พวกเราจึงติดฝิ่นกันหลายคนในหมู่บ้าน (ตินิ กำนันธรรม, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2561)

พ่อหลวงจอนิ โอโตเซา ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยงแห่งลุ่มน้ำวางตอนบนเล่าว่า “ฝิ่นป่า เขตบ้านหนองเต่า และพื้นที่ใกล้เคียง เคยเป็นไร่ฝิ่นมาก่อน เราปลูกฝิ่นควบคู่กับการทำไร่หมุนเวียน ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2525 เราเริ่มอนุรักษ์ป่า และเก็บพื้นที่ปลูกฝิ่นไว้เป็นป่าอนุรักษ์ ดังนั้น เขต บวชป่าของเราในปีพ.ศ. 2540 จึงเคยเป็นไร่ฝิ่นมาก่อน พวกเราสูบฝิ่นและติดฝิ่น” (จอนิ โอโตเซา, สัมภาษณ์ 9 พฤศจิกายน 2560)

รายได้จากการขายฝิ่นประมาณ 3,000-4,000 บาทต่อปี หรือบางปีน้อยกว่า 1,000 บาท ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ ยังมีความแร้นแค้น อับจน อดอยาก รายได้จากการขายฝิ่นไม่ เพียงพอซื้อข้าวบริโภค ถ้าปีใดได้ผลผลิตต่ำจากการทำนา ทำไร่ เพราะเกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง ชาวบ้านเขตลุ่มแม่น้ำวางต้องเดินทางด้วยเท้า ข้ามภูเขามากู้ยืมข้าวสารจากพ่อค้าใน ตลาดบ้านกาด อำเภอสันป่าตอง (ปัจจุบันอำเภอแม่อาง) ถ้ากู้ยืมข้าวสารไม่ได้ ก็ต้องอดอยาก กิน ของป่า เผือก มัน กลอย ประทังชีวิต

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “เพื่อนบ้านหลายคนลำบากมาก เพราะสามีของเขาติดฝิ่น ไม่ทำงาน ข้าวสารไม่พอกินตลอดปี เพราะอยู่อย่างอดอยาก แร้นแค้น ต้องเก็บหาของป่าประทัง ชีวิต” (น้อยน้อย พงศ์ไพรพนา, สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน 2560)

“พวกเราทำลายป่ามากขึ้น บุคคลภายนอกบุกรุกป่า ล่าสัตว์ ทำให้อาหารจาก ธรรมชาติขาดแคลน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง เราจึงอดอยาก” (ผัด จรุงจรรยา, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2561)

การปลูกฝิ่นเพื่อขาย มิได้ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น ชาวบ้านกลับติดฝิ่น ส่งผล เสียต่อสุขภาพ และการทำงานในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพ และความหิวโหย อด อยาก แร้นแค้น ซึ่งบ่อเกิดของปัญหาดังกล่าวแล้วก็คือการปลูกฝิ่น

2. ปัญหาเศรษฐกิจ

2.1 การผลิตแบบยังชีพ (Subsistence Economy)

ระบบการผลิตแบบยังชีพ เป็นระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ไม่ช่ระบบการผลิต เพื่อขาย เช่น ระบบการผลิตเพื่อการตลาด (Market Economy) การผลิตแบบยังชีพ ผลผลิตมี เพียงพอกิน พอใช้ แลกเปลี่ยนกับสิ่งของหายากหรืออาจเหลือขายบ้างเพียงเล็กน้อย ถ้าดิน ฟ้า อากาศ ปีใดเหมาะสมกับการผลิต แต่ถ้าปีใดเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ผลผลิตก็ไม่พอกิน ต้องเก็บหา ของป่าประทังชีวิต หรือกู้หนี้ยืมสิน

กำลังในการผลิต (Force of Production) กำลังในการผลิตใช้แรงคน แรงสัตว์ เครื่องมือ ผลิตเองในหมู่บ้าน หรือแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านใกล้เคียง เทคโนโลยีในการผลิตแบบใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประยุกต์กับธรรมชาติ เช่น ชาวบ้านรู้จักสร้างฝายกั้นน้ำ เหมืองน้ำ แต่ไม่เคยสร้างอ่างเก็บน้ำ ระบบเหมืองฝาย อิงกับธรรมชาติ กล่าวคือ ฤดูฝนมีน้ำ ฤดูแล้งขาดน้ำ ดังนั้นการเพาะปลูกจึงเกิดขึ้นตามฤดูกาล ไม่สามารถสร้างผลผลิตได้หลายครั้งต่อปี เพราะขาดน้ำในการเพาะปลูก

ความสัมพันธ์ในการผลิต (Relation of Production)

ชาวบ้านในเขตพื้นที่วิจัยอำเภอสันกำแพง อำเภอแม่ออน อำเภอแม่ริม อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ อาศัยในเขตพื้นที่สูงติดกับป่าไม้ และภูเขา ชาวบ้านส่วนมากขาดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพราะที่ดินอยู่อาศัยมาตั้งแต่ 200 ปี ถูกประกาศเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ หรืออุทยานแห่งชาติตามกฎหมายในปัจจุบัน ซึ่งประกาศทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

ชาวบ้านไม่ต้องเช่าพื้นที่ทำนา ทำไร่ หรือพื้นที่ทำกิน เพราะได้รับการถึงครองจากบรรพบุรุษ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ มีเพียงการถือครอง ดังนั้นจึงไม่ต้องแบ่งปันผลผลิตให้แก่เจ้าของที่ดิน

ระบบการผลิตแบบยังชีพของคนไทย ขึ้นอยู่กับการเกษตร คือ ทำนา ทำสวน และทำไร่ ตามฤดูกาล ผลผลิตขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ และภัยธรรมชาติ ชาวบ้านในเขตภูเขาของอำเภอแม่ออน ประกอบอาชีพทำเหมือง ค้าขายเหมืองกับคนพื้นราบ รายได้การประกอบธุรกิจทำเหมือง ทำให้พ่อค้าเหมือง มีฐานะเศรษฐกิจในหมู่บ้านดีกว่าชาวนา และการประกอบอาชีพรับจ้างอื่น ๆ ในระหว่างพ.ศ. 2501-2505 ค่าแรงวันละ 15 บาท ต่อมาพ.ศ. 2506-2510 ค่าแรงวันละ 20 บาท ในปีพ.ศ. 2530 ค่าแรงวันละ 100 บาท Dr. Edward Van Roy ได้วิจัยเศรษฐกิจเหมืองในภาคเหนือ สรุปได้ว่า ในระยะเวลาพ.ศ. 2505 การทำเหมืองไม่สามารถทำให้ลูกจ้างมีเงินเหลือเพียงพอในการสะสม เพราะรายได้จากการรับจ้างทำเหมืองพอจะซื้อข้าวสารบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปี สำหรับสมาชิกครอบครัว 4 คน รายได้ประจำปีของผู้ที่รับจ้างชนเหมือง ไม่เกินปีละ 500 บาท สำหรับรายได้จากการรับจ้างเก็บเหมืองประมาณปีละ 1,000 บาท (สุเทพ สุนทรเกสัช แพลและบก, 2513 : 38-40)

รายได้ดังกล่าว ถ้าครอบครัวมี 4 คน ไม่เพียงพอต่อการซื้อข้าวสารบริโภค ประมาณพ.ศ. 2505 ข้าวสารลิตรละ 1-2 บาท ถึงละ 20-40 บาท บริโภคข้าวสาร 40-45 ถังต่อปี ถ้าข้าวสารเฉลี่ยถึงละ 30 บาท ราคาซื้อข้าวสารบริโภคปีละ 1,200-1,350 บาท (ไพรัช บุญมาคำ, สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม 2560)

ชาวบ้านจึงต้องหารายได้อื่นๆมาว่าง เช่น การรับจ้างตัดไม้ทำลายป่า การตัดไม้ฟันขาย การเก็บหาของป่า เพื่อเป็นรายได้เพิ่ม การรับจ้างในระยะปีพ.ศ. 2505-2515 วันละ 10-20 บาท (ณรงค์ กันทะพงศ์, สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2560)

นายวิรัตน์ ขอดเผื่อ พ่อค้ารับซื้อวัว ควาย เล่าว่า “ในปีพ.ศ. 2514 มีรายได้จากการค้าขายวัวควายและการเกษตร เดือนละ 3,000-4,000 บาท รายจ่ายเดือนละประมาณ 2,500 บาท มีเงินเก็บออมปลูกถั่วเหลือง 2 ไร่ ได้ผลผลิตไร่ละ 20 ถัง ขายได้ถึงละ 120 บาท (1 ถังเท่ากับ 15 กิโลกรัม) รวม 2 ไร่ เป็นเงินปีละ 4,800 บาท (วิรัตน์ ขอดเผื่อ, สัมภาษณ์ 30 ตุลาคม 2560) การปลูกถั่วเหลืองหลังจากฤดูกาลทำนาปี สามารถเพาะปลูกได้ในพื้นที่เขตชลประทานเท่านั้น

ชาวนาบางคนมีรายได้เสริมจากการขายวัว ควาย ในระหว่างปีพ.ศ. 2515-2520 ควายราคาตัวละ 1,600 บาท วัวราคาตัวละ 1,000 บาท เท่านั้น ราคาวัว ควายได้สูงขึ้นประมาณพ.ศ. 2530 ราคาควายประมาณตัวละ 25,000 บาท (วิรัตน์ ขอดเผื่อ, สัมภาษณ์ 30 ตุลาคม 2560)

ชาวบ้านคนไทย ยึดการทำนา ทำไร่ ทำสวนเป็นอาชีพหลัก ในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ หลังฤดูการเก็บเกี่ยวต้องนำผลผลิตในหมู่บ้านออกไปจำหน่าย หรือปลูกพืชผลอย่างอื่นเพื่อขายหารายได้เป็นเงินไว้ใช้จ่าย หรือค้าขายหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546)

ในด้านรายจ่ายระหว่างพ.ศ. 2505-2515 ประมาณเดือนละ 1,000-2,000 บาท (สมชาย สุมมาและสมพร สุมมา, สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2560) จึงไม่เพียงพอต่อการบริโภค ชาวบ้านบางคนที่มีรายได้ตั้งแต่ 3,000 บาทต่อเดือน จึงมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ แต่ที่มีรายได้น้อยกว่าเดือนละ 1,000 บาท ก็ต้องพึ่งพิงปัจจัยจากธรรมชาติ หรืออดอยาก ทนต่อโรคภัยไข้เจ็บ เพราะไม่มีเงินค่ายา และค่ารักษา ต้องพึ่งสมุนไพรตามธรรมชาติ ชีวิตจึงค่อนข้างแร้นแค้น แต่ก็อยู่ได้ไม่อดตาย

กลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ในเขตบ้านแม่สาใหม่ และหนองหอย ในเขตอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ทำการผลิตแบบยังชีพ ด้วยการปลูกฝิ่นเพื่อขายและเป็นยารักษาโรค ปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์ ปลูกข้าวและพืชผักเพื่อบริโภค รายได้ของม้ง ส่วนมากมาจากการจำหน่ายฝิ่น เพราะเป็นรายได้หลักที่สำคัญ ม้งที่ปลูกฝิ่นจะมีรายได้ปีละ 3,000-4,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด และปริมาณฝิ่นในตลาด

ในระหว่างพ.ศ. 2512-2520 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยังปลูกฝิ่นจำหน่าย ม้งปลูกฝิ่นได้ใช้แรงงานภายในครอบครัว ในบริเวณพื้นที่ 1-2 ไร่ พื้นที่ 1 ไร่ ปลูกฝิ่นได้ 2-3 จ้อย (1 จ้อย = 1.6 กิโลกรัม) ราคาฝิ่นอาจผันแปรไปบ้าง แต่ละปี แต่โดยภาพรวม ๆ แล้ว ราคาฝิ่นจ้อยละ 500-600 บาท ปลูกฝิ่น 1 ปีในพื้นที่ 2 ไร่ ก็มีรายได้ 3,000-4,000 บาท การปลูกฝิ่นตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนของหมู่บ้านม้งได้หมดสิ้นเมื่อทุกครัวเรือน ในพ.ศ. 2527 เพราะทุกครัวเรือนเลิกปลูกฝิ่น กลับไปยึดอาชีพปลูกผักผลไม้ ตามแผนงานของโครงการหลวงและเลิกปลูกฝิ่นเพราะ “เรารักพระเจ้าอยู่หัว” (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ และวิน เลิศชัยสกุล, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับค่าจ้างแรงงาน ในระหว่างพ.ศ. 2512-2515 วันละ 5-6 บาท ในพ.ศ. 2520-2525 วันละ 20 บาท แต่ไม่มีการว่าจ้างแรงงานต่อเดือนมากนัก เพราะส่วนมากใช้แรงงานในครอบครัว และการช่วยกันโดยไม่คิดค่าแรง (โปงยี เริงไม และ เสาวใจ กรกิจรัตติกาล, สัมภาษณ์ 23 ตุลาคม 2560)

ชีวิตชาวม้งในระบบการผลิตแบบยังชีพ จึงขาดแคลนเงินตรา และอาหารจากระบบนิเวศป่าแม่เผ่าม้ง วัย 86 ปี เล่าให้ฟังว่า “ป่าถูกทำลายเพราะการทำมาหากิน ภูเขาหัวโล้นไม่มีต้นไม้ จึงขาดแคลนอาหารการกินจากป่า เราปลูกข้าวไร่ไว้บริโภค ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ และปลูกฝิ่นเพื่อขาย และบริโภคเอง ชีวิตในสมัยก่อนลำบาก แร้นแค้น แต่ก็ไม่อดอยาก พอมีพอกินจากผลผลิตของเรา ในปัจจุบันนี้ เงินทองหาได้คล่อง ใช้จ่ายมากขึ้น สะดวกสบายขึ้น ชีวิตดีกว่าเดิม” (ลี ประกาศิ และสายันท์ รันตติลกุล, สัมภาษณ์ 23 ตุลาคม 2560)

ในระบบการผลิตแบบยังชีพของม้งก่อนเกิดโครงการหลวง ปลูกข้าวไร่ เพื่อบริโภค ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝิ่นเพื่อขาย เลี้ยงม้าเพื่อบรรทุกสิ่งของ หรือใช้ม้า วัว เพื่อต่างสิ่งของ เรียกว่าม้าต่าง วัวต่าง (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546 : 16-25) เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และปลูกผักไว้เพื่อ

บริโภค และงานพิธีกรรม ดังนั้นชีวิตของม้ง จึงไม่อดอยากแร้นแค้น พอมีพอกิน แต่ไม่สะดวกสบาย มีเครื่องอุปโภค บริโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นปัจจุบัน ก่อนพ.ศ. 2510 ม้งใช้ม้าขนส่งสินค้า และต้องเดินเท้า เพราะไม่มีถนน รถยนต์ หมู่บ้านม้งไม่มีระบบการสื่อสาร และสาธารณูปโภค

ระบบการผลิตแบบยังชีพของกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงยึดการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก มากกว่าม้ง และคนไทย มีการรับจ้างปลูกฝิ่น และปลูกฝิ่นเพื่อขายบ้าง แต่น้อยกว่าม้งกะเหรี่ยงทำไร่หมุนเวียน ในไร่ นอกจากปลูกข้าวแล้ว ยังปลูกฝ้าย พักทอง พักเขี้ยว ข้าวโพด และพืชไร่อื่น ๆ เพื่อบริโภค กะเหรี่ยงเลี้ยงวัว ควาย เพื่อใช้งาน เลี้ยงหมูเพื่อขาย และงานพิธีกรรม เลี้ยงเป็ด ไก่ เพื่อบริโภค กะเหรี่ยงปลูกฝ้าย หรือซื้อฝ้ายจากตลาดเพื่อทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัว ข้าวเป็นอาหารสำคัญที่สุดของกะเหรี่ยง กะเหรี่ยงทำไร่ข้าว และนาข้าว การทำนาข้าวขึ้นบันไดของกะเหรี่ยงต้องใช้ระบบเหมือง ฝาย เพื่อทดน้ำ จากน้ำตกเป็นเขตภูเขา ผ่านลำเหมือง สู่ท้องนา กะเหรี่ยงรู้จักทำนาขึ้นบันได โดยใช้ระบบเหมืองฝาย เฉพาะในเขตลุ่มน้ำว้าง ไม่ต่ำกว่า 200 ปี ก่อนม้งอพยพเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ และม้งได้เรียนรู้การทำนาขึ้นบันไดจากกะเหรี่ยง โดยปกติแล้ววัฒนธรรมของม้ง ปลูกพืชไร่และพืชผัก มากกว่าทำนาขึ้นบันได ซึ่งต้องอาศัยระบบเหมือง ฝาย ม้งใช้ม้าเป็นสัตว์พาหนะและใช้งาน แต่กะเหรี่ยงใช้ช้าง วัว ควาย ไม่ใช้ม้า นี่คือนวัตกรรมที่ต่างกัน และส่งผลให้ระบบการผลิตต่างกัน

ในระบบการผลิตแบบยังชีพ กะเหรี่ยงลำบากยากแค้นมากกว่าม้ง และคนไทย เพราะในระหว่างพ.ศ. 2510-2530 ระบบการตลาดเริ่มเข้าสู่เขตพื้นที่ ตลาดในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านกาด เป็นตลาดใหญ่ ที่อยู่ใกล้เขตภูเขาของหมู่บ้านกะเหรี่ยง การผลิตที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ถ้าปีใดฝนแล้ง น้ำท่วม เกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ผลผลิตไม่พอเพียงในการบริโภค และไม่มีเงินทำการซื้อสินค้าบริโภค การกู้ยืม ความอดอยาก ขาดแคลนจึงเกิดขึ้น

กะเหรี่ยงหลายคนเล่าให้ฟังว่า ก่อนพ.ศ. 2510 ไม่มีถนนถึงหมู่บ้านแม่สะป๊อก ห้วยตอง ห้วยอีค่าง ห้วยข้างสิบ และหมู่บ้านโป่งสมิ ต้องเดินเท้าติดต่อกับอำเภอสันป่าตอง หรือตลาดบ้านกาดเพื่อซื้อสินค้า การปลูกข้าวขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ ถ้าปีใดฝนแล้ง ผลิตข้าวไม่ได้มากต้องซื้อข้าวบริโภค หรือยืมข้าว ตกข้าวเขี้ยว

ในระหว่างพ.ศ. 2510-2515 ข้าวเปลือกถึงละ 3 บาท ยืมข้าวเปลือก 10 ถึง ต้องคืน 20 ถึง แต่ถ้ายืมจากธนาคารข้าว ยืม 10 ถึง ต้องคืน 13 ถึง แต่ธนาคารข้าวไม่มีเพียงพอให้ยืม (กลุ่มกองทุนข้าว โป่งสมิห้วยตอง, สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2536)

การกู้ยืมเงินต้องเสียดอกเบี้ย 1 เท่า ของเงินต้น เช่นยืม 100 บาทในเวลา 1 ปี ต้องคืน 200 บาท (กลุ่มกองทุนข้าว โป่งสมิ-ห้วยตอง, สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2536)

ในปีพ.ศ. 2516 บ้านห้วยตองตั้งธนาคารข้าวเปลือก เพื่อแก้ปัญหาข้าวไม่พอบริโภค และขายข้าวเปลือกในยามจำเป็น ราคาสมาชิก ขายข้าวเปลือกถึงละ 25 บาท บุคคลภายนอกถึงละ 30 บาท (ปุณ บุญศรี ผู้นำกองทุนข้าวบ้านห้วยตอง, สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2536)

ในปีพ.ศ. 2532 ได้มีการบุกเบิกพื้นที่ทำนาเพิ่มขึ้น ได้ข้าวไร่ละ 50-60 ถึง แต่ก็ยังไม่เพียงพอบริโภค ผลิตข้าวได้บริโภคเอง 8 เดือน ต้องซื้อข้าวอีก 4 เดือน (กลุ่มกองทุนข้าวโป่งสมิ-ห้วยตอง, สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2536) ถ้าไม่มีเงินเพียงพอก็ต้องกู้ยืมดังกล่าวมาแล้ว

สังคมกะเหรี่ยง คิดว่า ข้าวสำคัญที่สุด จึงพยายามปลูกข้าวให้มาก ทั้งข้าวไร่ และข้าวนา แต่ก็ไม่เพียงพอบริโภค กะเหรี่ยง ต้องใช้เงินซื้อเกลือ ปลาเค็ม ฝ้ายทอผ้า และสิ่งของจำเป็นอื่น ๆ อาหารเก็บหาจากระบบนิเวศป่าและทุ่งนา หนองน้ำ ลำธาร เมื่อระบบนิเวศป่าถูกทำลายมากขึ้น ประชากรมากขึ้น อาหารธรรมชาติเริ่มขาดแคลน ความอดอยาก หรือบริโภคต่ำกว่ามาตรฐานจึงเกิดขึ้น รวมทั้งเกิดโรคภัยไข้เจ็บ จากการบริโภคน้ำในธรรมชาติ และโรคภัยจากแมลงหลาย ๆ ชนิดในเขตป่า เช่น ยุง ชุน เป็นต้น

กะเหรี่ยงไม่มีวัฒนธรรมในการค้าขาย เช่น คนไทย และม้ง ในหมู่บ้านคนไทยมีพ่อค้าวัวต่าง ม้าต่าง เป็นพ่อค้าคนกลาง ซื้อขายสินค้าระหว่างหมู่บ้าน เมืองกับชนบท หมู่บ้านม้งก็มีพ่อค้าม้าต่าง เป็นพ่อค้าคนกลางในการค้าขาย แต่หมู่บ้านกะเหรี่ยง ไม่มีพ่อค้าคนกลางดังกล่าวแล้ว อาจมีบ้างเป็นเพียงร้านขายของชำเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1-2 ร้าน ซึ่งซื้อสินค้าจากพ่อค้าคนไทยและม้ง

กะเหรี่ยงอาจหาเงินเพื่อซื้อสิ่งของจำเป็นจากการเลี้ยงวัว ควาย เพื่อขาย โดยมีพ่อค้าในเขตที่ราบขึ้นมากซื้อขายวัว ควาย ในหมู่บ้านกะเหรี่ยง (วิรัตน์ ขอดเผื่อ, สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2560) หรือหาเงินโดยการปลูกฝิ่น ในจำนวนพื้นที่ปลูกระหว่าง 1-2 ไร่ โดยใช้แรงงานครอบครัว และการลงแขก รายได้จากการปลูกฝิ่น แต่ละปีขึ้นอยู่กับราคาคืน ในเวลา 1 ปี มีรายได้จากฝิ่นไม่เกินไร่ละ 3,000 บาท พื้นที่ปลูก 1 ไร่ได้ฝิ่นที่ 2 จ้อย (1 จ้อย = 1.6 กิโลกรัม) ถ้าปลูก 2 ไร่ได้ 4 จ้อย ราคา ก่อนพ.ศ. 2520 จ้อยละ 200-500 บาท ขึ้นลงตามผลผลิตและความต้องการในการซื้อ ดังนั้นรายได้จากการขายฝิ่นในพื้นที่ 2 ไร่ ได้เงินตั้งแต่ 1,280-3,840 บาท ผลที่สุดก็เสพติด ติดฝิ่น ส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจและสุขภาพ

การขาดแคลนเงินซื้อสินค้าที่จำเป็น เช่น เสื้อหนาว ผ้าห่ม วัสดุซ่อมแซมบ้าน ทำให้กะเหรี่ยงต้องทนทุกข์ทรมานในความหนาวเย็นในฤดูหนาว ครอบครัวกะเหรี่ยง พ่อ แม่ และลูกต้องนอนหน้าเตาไฟ ในครัว แล้วจุดไฟเพื่อให้เกิดความอบอุ่น ผ้าห่มก็ไม่เพียงพอ ในบางครอบครัว บางครั้งนอนไม่หลับเพราะหนาวเย็น ต้องลุกขึ้นสูบบุหรี่ ผิงไฟ เพื่อให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายในยามรุ่งอรุณ

ก่อนพ.ศ. 2515 กะเหรี่ยงทุกหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน ไม่มีถนนลูกรังเข้าสู่หมู่บ้าน ไม่มีสาธารณูปโภค และการสื่อสาร ชีวิตจึงพึ่งพิงธรรมชาติ เช่น แสงสว่างใช้ไม้สนจุดไฟแทนตะเกียง และเทียนไข เพราะบางครอบครัวไม่มีเงิน รับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก กับข้าวในยามขัดสนต้องกินพริกกับเกลือ และพืชผักบางชนิดในธรรมชาติ เพราะไม่มีเงินเพียงพอในการซื้ออาหารบริโภค ทั้งนี้เพราะขาดรายได้ จึงอดอยาก ทนทุกข์ทรมานกับความเหน็บหนาวและโรคภัยไข้เจ็บ

จากประสบการณ์ชีวิตของผู้วิจัยที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท ในหมู่บ้าน คนไทยม้ง กะเหรี่ยง ระหว่างพ.ศ. 2515-2518 สามารถสรุปได้ว่า ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ทั้งคนไทยม้ง กะเหรี่ยง ในเขตภูเขาและเชิงเขา ขาดระบบการคมนาคม สาธารณูปโภค การสื่อสาร สาธารณสุข และมีปัญหาเรื่องสุขภาพ อนามัย และการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ที่ขาดแคลน และประสบปัญหาหนักที่สุด คือ กะเหรี่ยง รองลงมาคือ ม้ง และอันดับสามคือ คนไทย การดำรงชีวิตทั้งสามกลุ่มต่ำกว่ามาตรฐานในด้านเศรษฐกิจ สาธารณสุข อนามัย และการศึกษา จะดีกว่าปัจจุบันบ้างในด้านสังคม วัฒนธรรม เพราะยังอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมไว้ได้

2.2 การขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต (Infrastructure)

ปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา การสื่อสาร คลองชลประทาน อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

2.2.1 ถนนก่อนพ.ศ. 2510 ไม่มีถนนลูกรัง และถนนลาดยางติดต่อระหว่างหมู่บ้านคนไทยในเขตภูเขา และกลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ในอำเภอแม่อรมิ และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในอำเภอสันป่าตอง (ปัจจุบันอำเภอแม่อวมิ คนไทยในเขตป่าเมี่ยง อำเภอแม่อวมิใช้กองคาราวานวัวต่างในการขนส่งเมี่ยง และสิ่งของเครื่องใช้ คนไทยในเขตอำเภอสันกำแพง เขตบ้านปาง-ห้วยลาน ใช้วัวต่าง ม้าต่าง เกวียนในการขนส่งของและสินค้า ในระหว่างพ.ศ. 2512-2514 เริ่มมีถนนดินลูกรัง แล้วต่อมาเป็นถนนลาดยางในพ.ศ. 2539 หมู่บ้านในเขตป่าเมี่ยง อำเภอแม่อวมิ เริ่มเกิดถนนตัดผ่านภูเขาเป็นทางแคบ ๆ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2518 แล้วค่อย ๆ ขยายกว้างขึ้น และเป็นถนนลาดยางที่ใช้ได้ตลอดฤดูกาล

ไฟฟ้าเริ่มเข้ามาในเขตหมู่บ้านปาง-ห้วยลาน ระหว่างพ.ศ. 2525-2527 ในปีพ.ศ. 2526 ได้สร้างอ่างเก็บน้ำแม่ผาแหนตามพระราชดำริ ต่อมาในพ.ศ. 2530 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านปาง-ห้วยลาน ได้ทุนเกล้าถวายฎีกาเพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลานเป็นอ่างแรกและเริ่มก่อสร้างในปีพ.ศ. 2530 พร้อมกับอ่างขนาดเล็กอีก 2 อ่างคือ อ่างเก็บน้ำดอยโตนและอ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ ได้มีการสร้างระบบเหมืองฝาย ส่งน้ำหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรจำนวน 12,500 ไร่ (เทศบาลตำบลออนใต้ ม.ป.ป.)

หลังจากสร้างอ่างเก็บน้ำ และระบบเหมืองฝาย เสร็จเรียบร้อยชาวบ้านก็ได้ทำการเกษตร โดยอาศัยระบบการชลประทาน สามารถทำนา เพาะปลูกได้จำนวนครั้งต่อปีมากขึ้นกว่าเดิม โดยไม่ต้องอิงน้ำฝนเหมือนเดิม ในอ่างเก็บน้ำ กรมประมงก็ได้มีการปล่อยปลาและมีสถานีเพราะพันธุ์ปลา แจกจ่ายแก่ราษฎรตามแนวพระราชดำริสแกกรมประมง ชีวิตชาวบ้านดีขึ้นกว่าเดิม

หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านแม่สาใหม่ ย้ายหมู่บ้านมาจากบ้านปางชุม ประมาณ พ.ศ. 2498 เหตุผลที่ย้ายหมู่บ้านเพราะเกิดโรคระบาด พืชผลเสียหาย จึงอพยพมาอยู่ในพื้นที่นาเชิงเขา คือบ้านแม่สาใหม่ในปัจจุบัน

การเดินทางติดต่อระหว่างหมู่บ้าน และตัวเมืองต้องใช้ม้าต่าง วัวต่างขนส่งของและสินค้า ก่อนพ.ศ. 2525 ถึงแม้จะมีถนนดินลูกรังแคบ ๆ เชื่อมระหว่างอำเภอแม่อวมิกับอำเภอสะเมิง (ถนนหมายเลข 1096) แต่ไม่ได้เชื่อมต่อกับหมู่บ้าน ถนนดินลูกรังสายแคบ ๆ เริ่มตัดเชื่อมต่อประมาณ พ.ศ. 2514-2515

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพัฒนาหมู่บ้านแม่สาใหม่ พระองค์ได้ทรงสร้างระบบชลประทาน โดยการขุดอ่างเก็บน้ำ สร้างโรงสูบน้ำพลังน้ำ สร้างโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 เพื่อเป็นสถานศึกษาก่อสร้างโรงเรียนม้งแม่สาใหม่ ต้องเดินทางเท้าผ่านป่าและภูเขาไปเรียนที่โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 (ดอยปุย) ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร

หลังจากเกิดถนนในหมู่บ้านประมาณปีพ.ศ. 2515 ชาวบ้านยังคงใช้ไม้สนเกียะจุดไฟให้เกิดแสงสว่าง หรือตะเกียง ระบบไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน พ.ศ. 2530-2531

ในเขตหมู่บ้านหนองหอย ก่อนพ.ศ. 2515 ไม่มีถนนติดต่อกับถนนสายแม่อรมิ-สะเมิง ชาวบ้านต้องเดินและใช้ม้าต่าง วัวต่างในการขนส่งสิ่งของ หรือสินค้าสู่ตลาด แต่หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสหมู่บ้านหนองหอย ในปีพ.ศ. 2509 และพ.ศ. 2512 จึง

ได้เกิดการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านในระหว่างปีพ.ศ. 2514-2515 (ซัชวาล เลิศพัฒนา และผาง เมธา อนันต์กุล, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2561)

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง กลุ่มแม่น้ำวางตอนบน ถนนดินลูกรังเริ่มเข้าสู่หมู่บ้าน เมื่อพ.ศ. 2518 แล้วค่อย ๆ ขยายเป็นถนนปูอิฐ ถึงบ้านแม่แฮ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากบ้านปางเดิมถึงห้วยตอง (ถนนสาย 1013) และจากห้วยตองถึงแม่แฮ (ถนนสาย 4053) ถนนดังกล่าวแล้วได้ปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งในระหว่างพ.ศ. 2536-2537 แต่ก็ไม่ได้เท่าที่ควร คือถนนยังเป็นหลุมเป็นบ่อต่อมาในปีพ.ศ. 2553-2554 ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นตลอดสาย

ถึงแม้ว่าจะมีถนนเริ่มตัดผ่านจากปางเดิมถึงแม่แฮ ตั้งแต่พ.ศ. 2518 แต่กระเหรี่ยงบ้านโป่งสมีก็ยังไม่มียานยนต์ต้องเดินผ่านป่าเข้าสู่หมู่บ้านประมาณ 2.8 กิโลเมตร ประมาณพ.ศ. 2530 ได้เริ่มตัดถนนเส้นแคบ ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน และขยายกว้างขึ้นเพื่อให้รถยนต์ผ่านได้ ประมาณพ.ศ. 2535 แล้วปรับปรุงดีขึ้นในพ.ศ. 2539 สำหรับระบบไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านโป่งสมี พ.ศ. 2537 (ตินิ กันธธรรม และคณะ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2561) ถนนจากบ้านห้วยช้างลิบ ถึงบ้านโป่งสมี ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิมอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2561

ในด้านการเกษตร ชาวบ้านโป่งสมี ห้วยช้างลิบและห้วยอีค่าง รวมทั้งหมู่บ้านอื่นๆในกลุ่มแม่น้ำวางตอนบน มีระบบเหมืองฝายในการทำนาตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน หรือประมาณ 200 ปีมาแล้ว ในลำธารหมู่บ้านโป่งสมี และลำธารแม่เตียน มีเหมืองฝายบางแห่งอายุไม่น้อยกว่า 200 ปี แต่ทุก ๆ ปีมีการซ่อมแซมเพิ่มเติมเล็กน้อย เพื่อให้แข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น แต่ไม่ได้รื้อของเก่าทิ้งสร้างใหม่ การสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของกะเหรี่ยง ฝายชาวบ้านทนทานต่อการกัดเซาะของน้ำ มากกว่าฝายคอนกรีตที่สร้างโดยงบประมาณของรัฐบาล ในลำธารเดียวกัน

รูปที่ 5.1 ฝายบ้านโป่งสมี

2.3 การขาดระบบการตลาด ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ผลผลิตส่วนมากมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อบริโภค ที่เหลือขายบ้าง แต่ก็ยังมีสินค้าบางอย่างที่ต้องผลิตเพื่อขาย เช่น เมี่ยง ยาสูบ ฝิ่น การเก็บของป่า การเลี้ยงวัว ควาย เพื่อใช้งานและขายแลกเปลี่ยนกับเงินตราในการซื้อสิ่งของหายากจำเป็น เช่นเกลือ กะปิ ปลาแห้ง หรือสินค้าจากโรงงานที่จำเป็นในการประกอบอาชีพและใช้สอย

ระบบการผลิตแบบยังชีพในท้องถิ่นก้นดาร์ เขตภูเขา การแลกเปลี่ยนยังมีน้อย เพราะขาดเงินตรา ดังนั้นตลาดจึงมีเฉพาะในที่ตั้งของอำเภอ หรือตำบลที่มีประชากรมาก มีระบบการขนส่งที่ดี ในบางตำบลอาจมีตลาดนัดสัปดาห์ละ 1 วัน หมุนเวียนกันไป การจัดตลาดทุกวัน ไม่สามารถกระทำได้ เพราะชาวบ้านไม่มีอำนาจการซื้อหรือความต้องการในการบริโภคทุกวัน ดังนั้นจึงต้องจัดเป็นตลาดนัดหมุนเวียน

ในหมู่บ้านมีร้านขายของชำเล็ก ๆ ประมาณ 1-2 ร้าน ขายของชำเพื่ออุปโภค บริโภค และสินค้าการเกษตร

จุดจำกัดของรายได้ ในระบบการผลิตแบบยังชีพในท้องถิ่นก้นดาร์ ในขณะที่เขตเทศบาล นคร เทศบาลเมืองของจังหวัดหรืออำเภอ ใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม “เงินเชิย้ม” หรือ เงินหายาก เพราะขาดรายได้ จึงทำให้ระบบการตลาดซบเซา และเกิดขึ้นในหมู่บ้านไม่ได้ ก่อนพ.ศ. 2520 หรือมีบ้างก็เพียงตลาดนัดเล็ก ๆ และร้านขายของชำไม่เกิน 2 ร้านในหมู่บ้าน สำหรับหมู่บ้านขนาดใหญ่มีประชากรมากกว่า 1,000 คน ก็อาจมีร้านขายของชำมากกว่านี้ สำหรับหมู่บ้านประชากรไม่ถึง 300 คน ก็มีร้านขายของชำในหมู่บ้านไม่เกิน 2 ร้าน

3. สังคม

ปัญหาทางด้านสังคมที่สำคัญ คือ เรื่องสุขภาพอนามัย และการศึกษา

3.1 สุขภาพอนามัย ชาวบ้านทั้งคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยงในพื้นที่สูง มีปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัยในเรื่องการขาดแคลนอาหาร บริโภคอาหารไม่ครบ 5 หมู่ อาหารที่มีบริโภคมากที่สุด คือ ข้าว กับพืชผักที่หาได้ตามธรรมชาติ เช่น ผักกูด หน่อไม้ ผักหวาน ฯลฯ พืชผักเหล่านี้ออกผลผลิตตามฤดูกาล ชาวบ้านขาดอาหารประเภทเนื้อสัตว์ การขาดแคลนอาหารมีปัจจัยมาจากการขาดเงินในการซื้อสิ่งของบริโภค และห่างไกลตลาด จึงบริโภคอาหารในเขตระบบนิเวศของท้องถิ่น

กล่าวได้ว่า ระบบนิเวศของท้องถิ่น เช่น ระบบนิเวศทุ่งนา ระบบนิเวศป่าและภูเขา คือแหล่งปัจจัย 4 ของชาวบ้าน ปัจจัย 4 จะอุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศต้องสมบูรณ์ ถ้าระบบนิเวศถูกทำลายก็ทำให้เกิดการขาดปัจจัย 4 หลังพ.ศ. 2510 ชาวบ้านต้องการเงินมากยิ่งขึ้น จึงบุกรุกทำลายระบบนิเวศป่า การใช้สารเคมี เช่น ยาฆ่าแมลงในระบบการเกษตรเพื่อขาย ทำให้ระบบนิเวศทุ่งนาถูกทำลายมากขึ้น จึงส่งผลต่อการขาดแคลนอาหารตามธรรมชาติ และเกิดความอดอยาก ส่งผลต่อสุขภาพอนามัย

การดื่มน้ำจากธรรมชาติ เช่น ลำธาร ห้วย หนอง โดยไม่ได้กรอง ต้ม และฆ่าเชื้อโรค ทำให้ชาวบ้านเกิดโรคทางเดินปัสสาวะ และโรคอื่น ๆ ที่ได้รับจากน้ำ การขาดระบบการประปาในหมู่บ้าน จึงมีผลต่อสุขภาพของชาวบ้าน

รูปที่ 5.2 การประปาหมู่บ้าน

การเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ เช่น ก่อนพ.ศ. 2520 ชาวบ้านในหมู่บ้านยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการรักษาสุขภาพอนามัย ประกอบกับการอยู่ห่างไกลโรงพยาบาลของรัฐ จึงทำให้ชาวบ้านมีความเสี่ยงต่อโรคภัยไข้เจ็บสูง โรคที่ประสบมาก คือ โรคพยาธิชนิดต่าง ๆ เนื่องจากบริโภคน้ำดื่ม พืช ผักในธรรมชาติที่ไม่สะอาด เชื้อโรคเข้าสู่ร่างกายทางผิวหนัง เมื่อทำนา ทำสวน หรือเดินเหยียบย่ำในที่ชื้นแฉะ จึงเป็นบ่อเกิดของโรคพยาธิ และโรคอื่น ๆ โรคไต หรือโรคทางเดินปัสสาวะ ซึ่งเกิดจากดื่มน้ำในลำธารที่ไม่สะอาด มีเชื้อโรค และสารละลายจากแร่ธาตุหินปูน และสารอินทรีย์อื่น ๆ ปะปน ผลที่สุดก็ทำให้เกิดโรคนีว โรคทางเดินปัสสาวะ การดื่มน้ำที่ไม่สะอาดยังก่อให้เกิดโรคอื่น ๆ เข้าสู่ร่างกาย

ยุง เป็นพาหะสำคัญของไข้จับสั่น หรือมาลาเรีย ชาวบ้านไม่นอนกางมุ้ง เพราะบ้านคับแคบ ขาดเงินซื้อมุ้ง กลุ่มชาติพันธุ์บนดอยไม่มีวัฒนธรรมในการนอนกางมุ้งเหมือนคนในเมือง ดังนั้นจึงมีโอกาสนกยุงกัดได้ง่าย และกลักลับกลายเป็นไข้จับสั่น นอกจากยุงแล้วบริเวณในป่าขึ้น ๆ ยังมี ตัวขู้นกคล้ายยุง แต่กัดแล้วทำให้คัน บวม และเป็นแผลตามร่างกาย เสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคผิวหนัง และเชื้อโรคอื่น ๆ โรคในช่องปากก็เป็นกันมาก เพราะชาวบ้านขาดการแปรงฟัน และรักษาฟัน รวมทั้งช่องปากให้สะอาด โรคฉี่หนู หรือโรคเล็ปโตสไปโรซิส (leptospirosis) ซึ่งเกิดจากหนู แล้วแพร่เข้าสู่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น สุนัข หมู โค กระบือ เชื้อโรคนี้เกิดมากในฤดูฝน เพราะพื้นดินชุ่มน้ำชื้นแฉะ ชาวบ้านทำนา ทำสวน ไม่สวมรองเท้าป้องกันก็ติดเชื้อโรคทางผิวหนังได้ง่าย นอกจากเชื้อโรคนี้ปะปนมากับพืช ผัก ที่รับประทาน

สำหรับโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิต โรคกระเพาะอาหาร ฯลฯ ก็มีปรากฏในหมู่บ้าน ลักษณะเด่นชัดของชาวบ้านอย่างหนึ่งคือ การชอบดื่ม ท้องโต อ่อนเพลีย แสดงถึงอาการของโรคต่าง ๆ ซึ่งพบมากในกลุ่มชาวบ้านสมัยก่อนพ.ศ. 2520 ที่ขาดระบบการสาธารณสุข คือ ขาดความรู้ ความเข้าใจ ห่างไกลโรงพยาบาล และขาดเงินในการรักษาพยาบาล

3.2 การศึกษา

ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาตั้งแต่พ.ศ. 2464 เรียกว่า พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ภาคบังคับ คือ บังคับให้กุลบุตร กุลธิดาต้องเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา เมื่ออายุ 7 ปีบริบูรณ์ ทุกคนต้องเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนครบอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน (วันประถมศึกษาแห่งชาติ, 2552)

ต่อมาได้ตราพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการประถมศึกษา และการศึกษาภาคบังคับอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2483 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2521 พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 (พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523, 2543)

ในปัจจุบันใช้พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, 2545)

การบังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่พ.ศ. 2464 จนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดการขยายตัวของโรงเรียนระดับประถมศึกษาในรูปแบบโรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาล จากปริมาณน้อยไปสู่ปริมาณที่มากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในปัจจุบัน ทั่วถึงทุกตำบล แต่ไม่ทุกหมู่บ้านหรือยอมนบ้าน (Cluster Village) บางหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านโป่งสมิ จำนวนครัวเรือน 72 ครัวเรือน ประชากร 420 คน (พ.ศ. 2559) ก็ไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นในหมู่บ้านได้ นักเรียนในโครงการการศึกษาภาคบังคับต้องเดินทางไกลไปโรงเรียนถึง 3 กิโลเมตร ไปกลับวันละ 6 กิโลเมตร หรือบางหมู่บ้านระยะทางไกลถึง 9 กิโลเมตร เช่น หมู่บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างไกลจากโรงเรียนยังปรากฏตัวอย่างอีกมากมายในพ.ศ. 2560

ดังนั้นจึงมีเด็กนักเรียนเรียนไม่จบการศึกษาภาคบังคับอีกจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก่อนพ.ศ. 2523 เด็กในกลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่มีโรงเรียน และเด็กบางคนก็ไม่ได้รับการศึกษา เช่น หมู่บ้านโป่งสมิไม่มีโรงเรียน เด็กนักเรียนต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่บ้านห้วยช้างลิบ ห่างไกลจากหมู่บ้านออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านโป่งสมิหลายคนไม่ได้เรียนหนังสือ ตัวอย่างดังกล่าวแล้วยังมีในผู้ใหญ่ชาวเขาดอยที่ไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และม้ง

การเรียนไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ทำให้เกิดปัญหาในการพูด อ่าน เขียนภาษาไทย ซึ่งส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ส่งผลต่อการพัฒนาชีวิตสู่ความมั่นคงและยั่งยืน

4. สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า อากาศ ก่อนพ.ศ. 2500 ชาวบ้านหลายหมู่บ้านหลายคน สรุปรวมกันว่า สภาพดิน น้ำ ป่า อากาศ ก่อนพ.ศ. 2500 ค่อนข้างสมบูรณ์ ในระบบนิเวศป่า มีสัตว์ป่า และพืชพรรณนานาชนิด โดยเฉพาะในเขตหมู่บ้าน

กะเหรี่ยง แม่สะป๊อก ห้วยตอง โป่งสมิ ในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน ถึงแม่มีไร่หมุนเวียน ไร่ฝนบ้างแต่ระบบนิเวศป่ายังสมบูรณ์ (จิมอร์ และคณะ, การประชุมกลุ่มย่อย 12 สิงหาคม 2560)

สำหรับระบบนิเวศป่าหมู่บ้านคนไทยก่อนพ.ศ. 2500 ก็ยังอุดมสมบูรณ์ แต่หลังจากรัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชไร่เพื่อส่งออก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1- ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2504-2514) การทำลายป่าเพื่อปลูกอ้อย ยางูบ และพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น ๆ ก็มีมากขึ้น ประกอบกับระบบการผลิตได้เปลี่ยนจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายอย่างสมบูรณ์แบบ ความต้องการเงินซึ่งเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนเพิ่มมากยิ่งขึ้น การบุกรุกป่าเพื่อทำไร่ ทำสวน ปลูกพืชเศรษฐกิจจึงมีมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าขาดความสมบูรณ์ จึงทำให้เกิดการขาดแคลนปัจจัย 4 ที่ได้รับจากระบบนิเวศป่า ตัวอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ ป่าไม้เขตห้วยลาน ห้วยไร่ ห้วยโตน ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง และป่าไม้เขตตำบลแม่ออน ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน ถูกทำลาย โดยการตัดไม้ขายและปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย ยางูบ เมี่ยง ข้าวโพด (ณรงค์ กันทะวงษ์ และคณะ, สัมภาษณ์ 12 สิงหาคม 2560)

ในเขตหมู่บ้านม้ง อำเภอแม่ออน ระบบการผลิตเพื่อยังชีพของม้งแตกต่างจากกะเหรี่ยง ในระบบการผลิตแบบยังชีพ ม้งต้องผลิตผลผลิตเพื่อขาย และการทำไร่แบบถางป่าแล้วเผาเพื่อปลูกพืชผัก ข้าวโพด และข้าวไร่ ม้งไม่รู้จักริวิธีการทำนาดำ หรือนาหว่านแบบกะเหรี่ยง ม้งจึงปลูกข้าวไร่ แทนการปลูกข้าวนา ควบคู่กับการปลูกฝิ่นเพื่อขาย ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชอื่น ๆ เช่น กะหล่ำปลี ฟักทอง ผักกาด พริก หอม กระเทียม การทำสวนปลูกพืชยืนต้น ขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทยการตั้งถิ่นฐานแบบเร่ร่อน ม้งจะย้ายถิ่นฐานเมื่อพื้นดินในการทำไร่ปลูกพืชผักเสื่อมสภาพก็จะย้ายถิ่นฐานหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ต่อไป แต่ภายหลังประมาณพ.ศ. 2510 การตั้งถิ่นฐานกระทำได้อย่างยั่งยืน เมื่อรัฐบาลได้ประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่อุทยานแห่งชาติ และพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดังนั้น คำพังเพยที่ว่า “นกเป็นของฟ้า ป่าเป็นของม้ง” จึงกระทำไม่ได้ เพราะผิดกฎหมาย

จากพฤติกรรมในการยังชีพดังกล่าวแล้ว จึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเรื่อง ดิน น้ำ ป่า และอากาศอย่างยิ่ง เพราะการปลูกฝิ่น การปลูกพืชไร่ พืชผัก แบบโค่น แล้วเผา เพื่อการทำมาหากิน จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีใช้เฉพาะเขตภูเขา ยังรวมถึงเขตตัวเมืองด้วย เพราะการทำลายป่าต้นน้ำลำธาร เหนือน้ำตกแม่สา ซึ่งลำน้ำสาไหลลงสู่แม่น้ำปิง ก่อให้เกิดปัญหาน้ำแล้ง อุทกภัย และการเผาป่าทำให้อากาศในหุบเขาของเมืองเชียงใหม่มีก๊าซพิษ และฝุ่นละอองเจือปนในอากาศมาตั้งแต่ก่อนพ.ศ. 2520 แต่ไม่มีหน่วยงานใด หรือประชาชนร้องเรียนในปัญหาดังกล่าวแล้ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจึงดูเหมือนว่าไม่มีปัญหา

ปัญหามลพิษ มลพิษนอกจากเกิดจากการเผาป่า ทำไร่หมุนเวียน ไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่น และพืชผลอย่างอื่นแล้ว มลพิษที่สำคัญอย่างหนึ่งในหมู่บ้าน คือ ความสกปรก มีขยะมูลฝอย ซึ่งเกิดจากการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว ควายไว้ใกล้บ้านเรือน เลี้ยงเป็ด ไก่ในเขตหมู่บ้าน มูลสัตว์นอกจากน่ารังเกียจ ยังส่งกลิ่นเหม็นฉะฉานในฤดูฝน เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค การทิ้งขยะมูลฝอยในเขตหมู่บ้านก็เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดขยะ มีทัศนียภาพที่น่ารังเกียจ เมื่อมีมลพิษอย่างอื่นมาประกอบด้วย มลพิษในหมู่บ้านอันเกิดจากสัตว์เลี้ยง ขยะมูลฝอย หมู่บ้านกะเหรี่ยงสกปรกอันดับ 1

หมู่บ้านมังอันดับ 2 และหมู่บ้านคนไทยอันดับ 3 ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2560) ก็ยังมีลพิษขยะและสัตว์ เลี้ยงในหมู่บ้านแต่น้อยกว่าเดิม

ปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้ว คือ วัฒนธรรม แต่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ และควร ปรับปรุงให้สอดคล้องกับพื้นฐานเดิม และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งให้สอดคล้องกับ สุขอนามัย

รูปที่ 5.3 การเลี้ยงสัตว์ในเขตบ้านเรือน

ปัญหาของราษฎรในหมู่บ้านชาวไทย ม้ง และกะเหรี่ยง ก่อนเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการหลวง ประกอบด้วยปัญหาการเมือง และความมั่นคงอันเกิดจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่ตั้งราษฎรเป็นแนวร่วม สมาชิกพรรคลอบทำร้ายโจมตีฝ่ายบ้านเมือง ทำให้เกิดความหวาดกลัวในการดำเนินชีวิต สิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดินในการปราบปราม และสูญเสียกำลังคน ปัญหาการปลูกฝิ่น การสูบฝิ่น และการค้าฝิ่น ถึงแม้ทำให้เกิดรายได้ แต่บั่นทอนสุขภาพของประชาชนโดยส่วนรวม เมื่อสูบฝิ่นแล้วติดฝิ่น ส่งผลทางเศรษฐกิจ สังคม และการดำรงชีวิตที่มั่นคง ยั่งยืน นอกจากนี้การปลูกฝิ่นยังทำลายระบบนิเวศป่า และทำให้เกิดหมอกควันในการเผาเพื่อทำไร่ฝิ่น

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เกิดจากระบบการผลิตแบบยังชีพ ด้วยพลังในการผลิตใช้แรงคน แรงสัตว์ และเทคโนโลยีในการผลิตจึงทำให้ได้ผลผลิตน้อย พอยังชีพ ปีใดธรรมชาติไม่เกื้อกูล ผลผลิตก็ตกต่ำ ไม่เพียงพอในการบริโภค เกิดความอดอยาก แร้นแค้น แต่ก็ประทังชีวิตอยู่ได้ไม่อดตาย เพราะขาดอาหาร ทั้งนี้เพราะทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศป่ายังสมบูรณ์ จึงสามารถแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อยังชีพได้

การขาดระบบการขนส่ง เช่น ถนน ยานพาหนะ ในการเดินทางก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งแห่งความยากลำบาก เพราะขาดสิ่งของบริโภคจากตลาดที่เข้ามาสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็ว สะดวกสบาย เมื่อการขนส่งขาดการพัฒนา จึงส่งผลกระทบต่อระบบการตลาด ในการซื้อขาย แลกเปลี่ยน

สินค้า ในท่ามกลางความขาดแคลน ก็เป็นผลดีอย่างหนึ่งคือ ชาวบ้านใช้เงินในการซื้อสิ่งของอุปโภค บริโภคน้อยลง ในขณะที่ขาดรายได้หลัก การประดิษฐ์วัสดุ สิ่งของจากธรรมชาติ เพื่อบริโภค อุปโภค จึงเป็นการแก้ไขปัญหาคืออย่างหนึ่ง ที่ทำให้หมู่บ้านไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินทองมากนัก

ปัญหาสิ่งแวดล้อม การทำไร่หมุนเวียน การปลูกฝิ่น การปลูกพืชผลเพื่อขายและบริโภค โดยการแผ้วถางป่าแล้วเผา ก่อให้เกิดปัญหามลพิษต่อดิน น้ำ ป่า และอากาศ ทั้งบุคคลภายใน หมู่บ้าน หมู่บ้านใกล้เคียง และประชากรในเมือง ปัญหาขยะ และมูลสัตว์ในหมู่บ้านก่อให้เกิดเชื้อโรค ความสกปรก และทัศนวิสัยที่ไม่ชวนมอง ขาดบรรยากาศที่ดี ขัดแย้งกับระบบนิเวศป่ารอบ หมู่บ้านที่รุ่มรื่น ปัญหาเรื่องขยะและมูลสัตว์ปัจจุบัน หมู่บ้านกะเหรี่ยงและม้งยังแก้ไขไม่ได้ แต่ได้พยายามปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ยังไม่ได้มาตรฐานของหมู่บ้าน สะอาด ถูกสุขลักษณะ อนามัย สาเหตุสำคัญมาจากปัจจัยด้านวัฒนธรรม เรื่องการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู ไข่ไก่ ไข่หมู หรือบริเวณบ้าน ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการให้อาหารและความปลอดภัย

